

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2337>

Number: 24 , p. 129-138, Spring 2014

İSPANYA'DA ENDÜLÜS-İSLAM MEDENİYETİNDEN KALAN İZLER VE ESERLER-III: SEVİLLA*

**THE REMAINS AND ARTIFACTS OF ANDALUSIAN-ISLAMIC
CIVILIZATION IN SPAIN-III: SEVILLA**

Doç. Dr. Lütfi ŞEYBAN

Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Özet

Bugün İber Yarımadası şehirleri içerisinde Sevilla, Cordoba'dan sonra İslâmî mirastan görünürde birçok şeyini muhafaza eder görünen şehirlerden birisidir. Başta Alcazar olmak üzere kısmen eski Endülüs çarşısı ve sokakları kişiyi o eski Endülüs günlerine götürür niteliktedir. Endülüs'te Maşrik-Mağrib-İber kültürlerinin âhenkli bir karışımından doğan yeni bir mimari-sanat tarzı ortaya çıkmıştır. Motif, desen ve her çeşit süslemeleriyle bu sanat, İslâm sanatının en güzel örneklerinden birisidir. Müslüman ve Hıristiyan mimarlar ile sanatkârlar bu sanatı oluşturmak için birlikte çalışmışlardır. Mağribî, Bizans ve Avrupa etkileri Maşrik geleneklerine karışarak ortaya neredeyse eşsiz sentez şaheserler meydana getirmiştir.

Endülüs'ü her bakımdan emsallerinden farklı kılan ve onu daha ileri noktalara taşıyan hususiyetlerin başında, şüphesiz Endülüslülerin ilim, tarım ve ticaret alanlarında sergiledikleri üstün gayretleri gelmektedir. Bu nedenle, İspanya'da yenilenme, Barbar kavimler vasıtasıyla kuzeyden değil, Müslüman fâthihler vasıtasıyla güneyden

---

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

gelmiştir. Bu gelişme, bir fetih olmanın çok daha ötesinde bir medeniyet hamlesiydi. Bu sayede İspanya'da VIII-XV. yüzyıllar arasında bütün Ortaçağ boyunca Avrupa'nın bilinen en zengin ve en parlak medeniyeti doğup gelişmiştir.

Anahtar Kelimeler: İspanya, Endülüs, İzler, Eserler, Endülüs-İslam Sanatı

Abstract

In the last century and today, in Spain or the Iberian Peninsula, nothing else left practically from Islamic heritage except several architectural works. Architectural works are in several cities (Cordoba, Granada and Seville). They are using as tourist attractions. The Mudéjar Style (Arte Mudejar) in architecture that caused by Islamic influence used in a lot of Spanish buildings. And should count the four thousand Arabic words of Spanish in the Islamic heritage-listed from the past.

In Al-Andalus has emerged a new style was born from harmonious blend of Mashreq-Maghreb-Iberian art. With the all kinds of motifs, patterns and decorations, this art is one of the most beautiful examples of Islamic art. Muslim and Christian architects and artists worked together to create this art. Mingling the Maghribi, Byzantine and European influences with Mashrik traditions emerged unique synthesis masterpieces.

On top of specialities that makes Al-Andalus different from their counterparts and carry it further points there are certainly their outstanding efforts in science, agriculture, and trade. Therefore, the regeneration of Spain came not through the northern barbarian tribes, but has from the south by the Muslim conquerors. This development was a civilization move much more than being a conquering. In this way, the most brilliant and developed civilization known during the Middle Ages of Europe was born in Spain in VIII-XVth centuries.

Key words: Spain, Al-Andalus, Remains, Artifacts, Art of Al-Andalus-Islam

Giriş

Bu çalışmanın amacı, tarihte asırlarca Müslümanların yurdu olmuş olan Endülüs'te inşa edilmiş olan medeniyetten artakalan ve bugüne gelebilen eserlere dikkat çekmek, bir başka deyişle, Endülüs'ten geriye bugün neler kalmıştır sorusuna cevap verebilmektir.

İspanyol yazar Miguel de Unamuno der ki: "Allah'tan başka Tanrı yoktur (İslam hâkimiyeti), yaşam düştür (Don Kişot) ve topraklarımda güneş batmasın (XVII. Yüzyıl'ın İspanya İmparatorluğu), bunları anımsar insan Kastilya ovalarını seyrederken."¹

Söylenmese de vurgulanmasa da tarih boyunca Hıristiyanlık inancına sınıksız sarılmasıyla ün salan İspanya'nın birçok yeri Hıristiyan olmayan, hatta Hıristiyanlığa karşıt bir kültürün izlerini taşıyor. Hıristiyanlık ile yarımadayı paylaşmış olan o kültürün izleri Hıristiyanlık-öncesi döneminkiler veya pagan Roma'ninkiler gibi kazıbilimine mâl olmuş değiller, bilakis yaşayan ve binbir biçimde varlığını hâlâ sürdüren izlerdir. Hem çevrede görüyorsunuz o izleri hem insanlarda. Çoğu zaman da İspanya'yı 'bir başka Avrupa' yapan şey olarak yalnızca sezinliyorsunuz. Cordoba'da bin yıllık Yahudi mahallesinin daracık sokaklarında İbn Rüş'ün heykeliyle burun buruna gelirsiniz. Kurtuba Ulucâmi'nin kemerleri altında Avrupa'yı hepten unutur, kendinizi Şam'da bulursunuz. İber Yarımadası'nda doğmak demek, milli kültüründen güçlü bir dinsel inancı devralmak olduğu kadar, ona karşıt ve onun kadar mutlakçı başka inançların bilincini özümsemek, hatta kimi durumlarda çekiciliğini duymak demektir. İşte bu, İspanyollara geniş bir bakış açısı sağlayan iyi bir çelişkidir. İspanyol kültüründe İslam varlığı bastırılmış, unutturulmuş ve yadsınmış da olsa, kendini dolaylı ya da dolaysız binbir yoldan duyurmuştur. O etkinin oranını ve ayrıntılarını bilimsel olarak hesaplamak artık herhalde olanaksızdır.²

Bütün dünyada kabul edildiği gibi, bugün Endülüs kelimesi Müslümanların kafasında geçmişin ihtişamını ve şanını canlandırır. Fakat aynı zamanda Ortaçağ'da İslâmiyet'in gücünün doruğunda olduğu günlerin geride kaldığını hatırlatarak hüznün doğurur. İspanya'daki 800 yıllık Müslüman yönetimi, Müslüman-Hıristiyan-Yahudi kültürlerinin yan yana geliştiği zengin bir kültürel, düşünsel ve ticarî hayat meydana getirerek bütün Avrupa'da uygarlığın doruk noktalarından biri olmuştur.³

İspanyolların kendi tarihlerinin çok önemli bir parçası olan Endülüs devirlerine nasıl baktıkları da mühim bir mevzudur. Bunu Robert Irwin'in tespitleriyle özetlemek mümkündür: "Modern çağda cahil, yozlaşmış ve tembel Katolik İspanyolunu, kültürlü Endülüslü atalarıyla karşılaştırmak pek çok Amerikalı ve Avrupalı yazarlar arasında son derece yaygındı. Bu yüzden de birçok İspanyolun Endülüs Müslüman mirasına kararsızlıkla hatta düşmanca yaklaşması pek şaşırtıcı değildir. 19. ve 20. Yüzyıllarda, İspanya'nın tam anlamıyla çağdaş bir Avrupalı ulus olmasını engelleyen şeyin özellikle Arap barbarlığı olduğunu ileri sürmek İspanyollar için çok alışıldık bir durumdu. Onlarda Müslümanların kültürel eserlerini Hıristiyanlara mâletme eğilimi

¹ Gül Işık, *İspanya: Bir Başka Avrupa*, Metis, İstanbul 2005, s. 49

² Işık, s. 57-59

³ Graham E. Fuller - Ian O. Lesser, *Kuşatılanlar: İslam ve Batı'nın Jeopolitiği*, çev. Özden Arıkan, Sabah, İstanbul 1996, s. 29

de vardı. Daha çok milliyetçi düşünürlerde yaygın olan olumsuz bakışa karşın, liberal aydınlar ile Cumhuriyetçiler arasında Endülüs geçmişi ve kültürüyle gurur duymak ve 1492'den sonra Katoliklerin Müslümanlar ile Yahudilere uyguladıkları zulme üzülme yaygındı".⁴

İspanya'da Müslümanlar, gerek dışarıdan gelen gerekse bizzat ülke insanları arasından ihtida eden kişilerin artmasıyla, 1980'li yıllardan itibaren çoğalmaya başladılar. Özellikle Endülüs'te birçok İspanyol, Müslümanlardan devraldıkları kültürel mirası keşfediyor ve Müslüman oluyor.⁵

A. Endülüs İşbîliye'si (Sevilla)

Yaklaşık beş asır İslâm hâkimiyetinde kalmış olan İşbîliye'nin Eskiçağ ve Roma dönemindeki adı Hispalis'tir. 93/712 Yılında Mûsâ b. Nusayr tarafından fethedildi ve Endülüs'ün ilk idarî merkezi oldu. Emevîler'in Endülüs vâlisi el-Hur b. Abdurrahman'ın Endülüs'ün idarî merkezini İşbîliye'den Kurtuba'ya nakletmesi şehrin önemini azaltmadı. İslâmî devirlerde şehrin ticaret hayatı zeytinyağı, şeker kamışı, aspir ve pamuk üretimine dayalı idi. Kaynaklardaki "şayet İşbîliye'de kuş sütü aransa kesinlikle bulunur" kaydı, buranın verimli arazisine ve çalışkan ahalisine işaret etmektedir.⁶

Araplar, Müvelledler ve Mevâlî gibi sosyal unsurlar arasındaki sürtüşmelere rağmen İşbîliye, sosyal ve ekonomik açıdan kalkınmıştı. 125/742 Yılında Humus askeri birliği buraya yerleştirildi. Bundan dolayı şehir zaman zaman Humus adıyla da anıldı. Bu tarihlerde Mısırlı ve Yemenli aileler de bu yörede iskân edildi.⁷

Mülûkü't-Tavâif döneminde şehir Abbâdîler'in eline geçti. 414/1023 Yılında Kadı Ebu'l-Kâsım İbn Abbâd burada bağımsızlığını ilân edince şehir Endülüs'ün en önemli merkezlerinden biri durumuna geldi. İbn Abbâd, Cehverîler'in hâkimiyetine son vererek Kurtuba'yı da kendisine bağladı. Bu dönemde İşbîliye edebiyatçı ve şâirlerin toplandığı bir kültür merkezi haline geldi. 484/1091 Yılında Murâbitlar'ın eline geçen şehir, 484-540/1091-1145 yılları arasında mâmur bir yer haline geldi. Çarşı ve pazarlarında canlı bir ticarî hayat göze çarpıyordu. Şehir, 526/1132 yılında kral VII. Alfonso tarafından yağmalandı ve Murâbitlar'ın İşbîliye vâlisi çarpışmalar sırasında

4 Robert Irwin, *Elhamra*, çev. Fatma Uslu, YKY, İstanbul 2007, s. 150-154

5 Konuyla ilgili geniş bilgi için bakınız. Muhammed Abdullah İnân, *el-Âsârü'l-Endelüsiyyeti'l-bâkiye fi İsbanya ve'l-Burtugal*, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire 1997. İslâm kültürü ve sanatının Batı'ya tesirleri üzerine daha fazla bilgi için bakınız: W. Montgomery Watt, "İslâm Medeniyetinin Avrupa'ya Tesiri", çev. Hulusi Yavuz, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, haz. Heyet, Çağ (Esra), III, Konya 1994; Bekir Karlığa, *İslâm Düşüncesinin Batı Düşüncesine Etkileri*, Litera, İstanbul 2004; Abdurrahman Bedevî, *Batı Düşüncesinin Oluşumunda İslâm'ın Rolü*, İz, İstanbul 2002

6 Rafael Valencia, "İşbîliye el-İslâmiyye: Târîhuhâ's-siyâsî ve'l-ictimâî ve's-sekâfî", trc. Meryem Abdülbâkî, *el-Hadâratü'l-Arabiyyeti'l-İslâmiyye fi'l-Endelüs*, ed. Selma el-Hadrâ' el-Ceyyûsî, Merkezu Dirasatü'l-Vahdeti'l-Arabiyye, Beyrut 1999, I, 218; Câsim el-Ubûdî, "İşbîliye", *DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XXIII, 428-429

7 Ubûdî, XXIII, 429; Valencia, "İşbîliye", I, 218-221, 228-229

öldürüldü.⁸

Muvahhidler döneminde (1147-1238) İşbîliye birçok imar faaliyetine sahne oldu. Uzak mesafelerden su getirildi. Şehrin nüfusu arttı. Halkın gelir düzeyi yükseldi ve şehir "arûsu bilâdi'l-Endelüs" (Endülüs yurdunun gelini) diye anılmaya başlandı. Şehir 597/1200 yılında meydana gelen sel felâketinden, bu dönemde meydana gelen Hıristiyan saldırılarının artmasından ve karışıklıklardan büyük zarar gördü. VII./XIII. Yüzyılda İşbîliye'de tercüme okulları açıldı. Uzun yıllar devam eden savaşlar ve 18 ay süren kuşatmadan sonra Kastilya kralı III. Fernando şehri ele geçirdi (646/1248). Dört yüz bin kadar Müslüman ve Yahudi bölgeyi terketmek zorunda kaldı. İşbîliye Ulucâmii Santa Maria Kilisesi'ne dönüştürüldü. Mağrib'te Merînîler İşbîliye'yi ele geçirmek için çok gayret sarfettilerse de başarılı olamadılar.⁹

Limanları sayesinde İşbîliye, Endülüs'ün önemli ticaret merkezlerinden birisiydi. Kuzey Afrika ve Akdeniz ile yapılan ticaret yolu buradan geçiyordu. Endülüs'ün doğusu ile batısı arasındaki ziraî ürünler nakliyatı da bu şehir üzerinden yapıyordu.¹⁰

Gerçekten de, İdrisî'nin verdiği bilgilere bakıldığında, İşbîliye büyük bir şehirdir ve canlı alış veriş yerleriyle İşbîliyelilerin önemli ticaret ehli olduklarını ispatlamaktadır. İşbîliyeliler, ticarî mallarını kara ve deniz yoluyla doğu-batı istikâmetinde dünyaya ihraç ederlerdi.¹¹ Diğer kaynaklarda da mutedil havâsı, geniş verimli ovaları, cennet bahçeleri, zeytinlikleri, incirlikleri, şeker kamışı tarlaları, bağları-bostanları, ortasından akan büyük nehri, nehrin kıyısındaki mesîre yerleri ve içi-dışı süslü binalarıyla İşbîliye tam bir cennet şehir olarak tavsif edilir. Ortaçağ'da İşbîlî nisbesiyle tanınan birçok âlim vardır. V./XI. Yüzyılda Talebîre'den (Talavera) İşbîliye'ye göç eden ünlü tabip İbn Zühr ailesinden Ebu'l-Ulâ Zühr (ö. 525/1131) ve Ebû Mervân Abdülmelik Zühr (487-557-1094-1162), *Kitûbü'l-filâha*'nın yazarı Ebu'l-Hayr el-İşbîlî, botanikçi İbnü'l-Avvâm, İbn Ebü'r-Rebî' ve fakîh Ebû Bekir İbnü'l-Arabî bunlardan yalnızca birkaçıdır.¹²

Mülûküt-Tavâif, Murâbit ve Muvahhid devirleri, Endülüslü sanatkârlara büyük eserler verebilecekleri bir ortam hazırlamıştır. Kurtuba merkezli Emevî

8; Valencia, "İşbîliye", I, 221-222, 227

9 Valencia, "İşbîliye", I, 223-226; Ubûdî, XXIII, 429

10 Valencia, "İşbîliye", I, 228-229

11 Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdullah el-Hammûdî eş-Şerîf el-İdrîsî (ö. 560/1165), *Nüzhetü'l-müşâtâk fi ihtirâkı'l-âfâk*, Beyrut 1989, III, 541

12 İbn Abdülmü'min el-Himyerî (ö. 900/1495), *er-Ravzu'l-mi'târ fi haberi'l-aktâr (Sıfatü Cezîreti'l-Endelüs)*, thk. İhsan Abbâs, Beyrut 1984, s. 58-60; Ebû Abdulâh Zü'l-vizâreteyn Lisânüddîn Muhammed b. Abdullâh b. Saîd İbnü'l-Hatîb el-Endelüsî (713-776/1313-1374), *el-İhâta fi ahhâri (târîhi) Gırnâta*, thk. M. Abdullah İnân, Mektebetü'l-Hâncî, Kâhire 1974, II, II, 159; Ebü'l-Abbâs Şihâbeddîn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Makkarî et-Tilemsânî (ö. 1041/1631), *Nefhu't-tîb min gusni'l-Endelüsü'r-ratîb ve zikri vezîrîhâ Lisânüddîn İbnü'l-Hatîb*, thk. Yûsuf M. el-Bukâî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1998, IV, 47

idaresinin ortadan kalkmasından sonra bu üç devirde de İsbîliye başşehir konumuna yükseldi. Kurtuba hilâfet merkezinde toplanan bilginler, ülkenin dörtbiryanına dağıldılar. Yerel emîrlere, ilim ve sanatın hâmilliğini üstlendiler.

Endülüs şehirlerindeki saraylardan sonra Mağribliler döneminde başşehir yapılan İsbîliye yanında Merâkeş sarayı da Endülüslü bilginlerle dolup taşıyordu. Onlar sayesinde Endülüs'ün gelişmiş kültürü ve medeniyeti Mağrib'te de yayılma imkânı buluyordu. Endülüs'ün Mağrib'e oranla çok gelişmiş bir medenî seviyeye sâhip olması, onların Endülüs kültürüne olan ilgilerini artırıcı temel bir etken olmuştu. Mağribliler'in yakın ilgi ve destekleriyle Endülüs bilim ve sanat hayatı canlılığını muhâfaza ederek daha da gelişti.¹³

B. eUlucâmi/Katedral ve el-Melviye (el-Câmiu'l-kebîr, La Catedral ve La Giralda)

Muvahhidler'in halîfesi Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Abdülmümin tarafından 567/1171-572/1176 yılları arasında yaptırılan İsbîliye Ulucâmi'nin yerinde bugün katedral bulunmaktadır. Muvahhidîn Câmii olarak bilinen İsbîliye Câmii yetersiz kalınca, halîfe Ebû Ya'kûb Yûsuf İsbîliye Ulucâmi'ni yaptırmıştır. Kaybından sonra câminin çankulesine dönüştürülen ve La Giralda adı verilen minaresi İsbîliye'nin sembolü haline gelmiştir. 1248 Yılında İsbîliye, 1236'da Kurtuba'nın ardından Kastilya kralı III. Ferdinand'ın eline düşen ikinci başşehir oldu. Kral, katedrale çevirdiği bu câmide ölünceye kadar ibadet etmiş ve öldüğünde (1252) de câmi içine yapılan türbeye gömülmüştür. Mezar kitâbesi, ülkenin üç saygın dili olan Arapça, Lâtince ve İbranice yanında Kastilce ile yazılmıştır.

Bazı bölümleri dışında tamamen ortadan kalkmış olan câminin Kurtuba Ulucâmi'nin bir benzeri olduğu bilinmektedir. Bugün sadece minaresi (La Giralda) büyük bölümüyle ayakta kalmış olup, İslâm sanatının muhteşem örneklerinden birini temsil etmektedir. Minarenin XIV. yüzyılın ortalarında yıkılan üst kısmı, XVI. yüzyılda çankulesi şeklinde tamamlanmıştır. Orijinal bölümün yüksekliği 74 m kadardır. Katedralin kapısı Kuran-ı Kerim'den pasajlar ve İslâmî desenlerle dekore edilmiştir.¹⁴

C. Altın Kule (Torre del Oro) ve Şehir Surları (Muvahhid Surları, Las Murallas Almohades)

1231 Yılında İsbîliye'nin Vâdîlkebîr (Quadalquivir) nehri tarafını korumak amacıyla yapılan sûrlardan kalan tek kuledir. La Giralda'nın yakınında ve sanatsal olarak ona eş değerdedir. Muvahhidler'in İsbîliye'de inşâ ettiği eserlerin sonuncusu ve Alkazar'ın çevresindeki sûrların bir parçasıdır. 12 Kenarlı çokgen bir plan üzerine inşâ

13 Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdülmelik b. Muhammed b. Saîd İbn Abdülmelik el-Merrâküşî (ö. 703/1303), *Kitâbü'z-Zeyl ve't-Tekmilâ li Kitâbeyi'l-Mevsûl ve's-Sıla*, thk. Muhammed b. Şerîfe, Matbatü Akademiyetü'l-Memleketi'l-Mağribiyye, Rabat 1984, II, 395 vd., 480-85; Evariste Levi-Provençal, *el-Hadâratü'l-Arabiyye fi İsbânya*, çev. Tâhir Ahmed Mekkî, Kâhire, Dâru'l-Maârif, 1994, s. 30-32; J. Brignon, "Murabitlar"-"Muvahhidler"-"Merîniler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Konya 1994, V, 358-363

¹⁴ Adresi: Avenida de la Constitucion s/n 41004, tel: 90209962, website: www.catedraldesevilla.es

edilen kule, üzerini kaplayan altın yıldızlı çinilerin bıraktığı tesir sebebiyle bu adı almıştır.¹⁵ Ayrıca, XVI. yüzyılda Amerika kıtasından getirilen altınların saklandığı yer olduğu için bu adı aldığı da söylenmektedir.¹⁶

230/844 Yılında Normanlar'ın İşbiliye'ye saldırıp yağmalaması üzerine Endülüs Emevî Hükümdarı II. Abdurrahman, şehri bu tür saldırılardan korumak için sûr içine aldı. Bir tersâne ve bir de câmi inşâ ettirdi. Surlar 301/913 yılında tahrip edilmişse de III. Abdurrahman tarafından yeniden yaptırılmıştır. Emevî yönetiminin yıkılışından sonra ise tekrar inşâ edilmiştir (617/1220). Mülûkü't-Tavâif döneminde şehir Abbâdîler'in eline geçti. 617/1220 Yılında sûrlar yenilenmiştir. Roma döneminden beri kullanılan şehir sûrlarından geriye bugün birkaç burç ile Altın Kule ve ayrıca şehrin dışında uzunluğu yaklaşık 400 m ve yüksekliği yaklaşık 8 m olan kalıntılar mevcuttur. Bunların bir kısmı Muvahhidler zamanında inşâ edilmiştir.¹⁷

D. Emîr Kasrı (el-Kasr, Alkazar, Los Reales Alcazares)

Bugün şehrin Endülüs sanatını yansıtan en önemli mimari eseri olan Alkazar Sarayı'nın yapımına Muvahhidler döneminde başlanmış, ancak Hıristiyan hâkimiyeti zamanında tamamlanmıştır. İlk defa, Endülüs'ün Mülûkü't-Tavâif döneminde Muvahhid halîfesi Ebû Ya'kûb Yûsuf (1163-1184) tarafından Tuleytulalı mimar Calûbî'ye yaptırılmışsa da, 1364 -1366 yıllarında yeniden inşa edilirken bu binanın mazgallı duvarlarıyla Aslanlı Kapı denilen ana girişi hariç diğer kısımları yıkılmıştır. Önceden Alkazar'ın yerinde, 712 yılında yapıldığı sanılan bir Emevî kalesinin mevcut olduğu da bilinmektedir.

Bugünkü binanın yapımı, Kastilya-Leon Kralı I. Pedro (el Cruel, Zâlim, 1334-1369) adına, onun yardımıyla ikinci defa tahta geçen Gırnata Benî Ahmer (Nasrî) Sultanı V. Muhammed'in (1354-1359, 1362-1391) gönderdiği mimar ve ustalarla, Tuleytula'dan getirtilen Müslüman marangozlar tarafından gerçekleştirilmiştir.

İşbiliye Alkazar'ı bir Hıristiyan eseridir ve sonradan I. Carlos (1516-1556), II Felipe (1556-1598), III. Felipe (1598-1621) ve V. Felipe (1700-1746) devirlerinde Avrupaî tarzda restore edilmiştir. Buna rağmen o, İslâm sanatının Hıristiyan sanatına uygulanmış şekli olan Müdeccen (Mudejar) sanatının en güzel örneğini teşkil etmekte ve bu sebeple İslâm mimarisi açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Portakal ve limon ağaçları ile yaseminlerin öne çıktığı geniş bir bahçenin içinde yer alan yapı, ortası havuzlu üstü açık avluları çevrelemiş kapalı mekânlarıyla İslâm saray mimarisinin tipik bir örneğidir. Sarayın en gösterişli bölümü, elçi kabul törenlerinin yapıldığı Elçiler Salonu'dur (Salon de Ambajadores). Dekorasyonu I. Pedro zamanına ait olan bu salonun üstü, içi kabartma arabesk motiflerle bezenmiş

15 Suut Kemal Yetkin, *İslam Mimarisi*, Ankara 1965, s. 306

16 Adresi: Paseo de Cristóbal Colón, tel: 95 422 24 19

17 Ubûdî, XXIII, 429; Valencia, "İşbiliye", I, 218-221, 228-229

altın yaldızlı bir kubbe ile 1420 yılında örtülmüştür. Sarayın diğer önemli bir bölümü de ince sütunlara oturan sırakemerlerle çevrili Bebekler Avlusu'dur. Buranın sütunları X. yüzyılda III. Abdurrahman'ın Kurtuba yakınında inşa ettirdiği Medînetüzzehrâ Sarayı'ndan getirilmiştir. Bir Hıristiyan hükümdar adına yapılmış olmasına rağmen binanın birçok yerinde Arapça kitâbeler bulunmakta ve *Sultan Don Pedro*'ya hayır dua eden bu kitâbeler, XIV. yüzyıl İspanya'sının nasıl İslâm kültürü hayranlığı içinde yaşadığının göstergelerinden birini teşkil etmektedir.¹⁸

E. Buhayra Kasrı (Palacio Al-Buhaira), Casa de Pilatos, San Salvador Kilisesi ve Arkeoloji Müzesi

Buhayra Kasrı, Muvahhidler'in halifesi Ebu Yûsuf Yakub el-Mansûr döneminde (1184-1199) yapılmış olup, adını köşkün yan tarafında yer alan gölcükten (lagun) almıştır. Bu gölcük ya da büyük havuz, hem köşke ve çevre evlere içme suyu temininde hem de bahçe, çiftlik ve tarla sulamasında kullanılırdı. Bu yüzden köşkün bahçesi XIII. yüzyılda meyve bahçesi olarak ünlenmişti. Eser son yıllarda günyüzüne çıkarılmış olup, halen çok az bilinmektedir.

Casa de Pilatos, Endülüs dönemlerine ait bir eser değildir. Ancak Endülüs sanatından bazı unsurlara sahiptir. 1533 Yılında inşâ edildiğinde sahipleri Dük Medina Sali iken, daha sonra el değiştirmiş Dük Alba'nın mülkü olmuştur. Bina Gotik tarzda inşa edilmiş olup, bahçesi ise İşbîliye, Kurtuba ve Gırnata'da çok görülen Endülüs tarzında yapılmıştır. Duvarları ve tavanlarında Endülüs sanatı hâkimdir. Bahçe duvarları çeşitli desen ve renklerde Endülüs çinileriyle bezenmiş olup, çinilerin arasına Arapça şu ibare nakşedilmiştir: el-Mülkü'd-dâim lillâh, el-izzü'l-kâim lillâh" (daimî mülk Allah'ındır, kalıcı şeref Allah'a aittir).¹⁹

San Salvador Kilisesi, İbn Adebbe Câmî'nin yerine inşâ edilmiştir. Üzerindeki Endülüs kitâbesinde şu ibare yer alır: "Besmele'den sonra, bu binanın yapımını el-Mu'temid-Alallâh el-Müeyyed-bi'Nasrillâh Ebu'l-Kâsım Muhammed İbn Abbâd emretmiştir. Bu, binanın Rebiülevvel 472 (Eylül 1079) tarihindeki zelzelede yıkılmasının akabinde gerçekleşmiştir."²⁰

Arkeoloji Müzesi'nde İslâmî dönemden kalma bazı eserler bulmak mümkündür.²¹

F. Kal'atü Câbir (Alcala de Guadaira) ve Karmûne (Carmona) surları

İşbîliye'nin güneydoğusunda yer alan aynı adlı beldedeki kaledir. İşbîliye surlarının öncülerinden olarak inşâ edilmiştir. Mülûkü't-Tavâif döneminde şehrin savunmasındaki ehemmiyeti ve sağlamlığıyla meşhurdu. Muvahhidler'in halifesi Ebû Ya'kûb Yûsuf el-Müstansır zamanında (1213-1222) genişletilmiş ve yenilenmiştir.

18 Sargon Erdem, "Alcazar", *DİA*, II, 469-470; D. Fairchild Ruggles, "The Alcazar of Seville and Mudejar Architecture", *Gesta*, Vol. 43, No. 2 (2004), pp. 87-98. Adresi: Katedralin yan tarafındadır. Plaza del Triunfo, s/n. 41004, tel.: +34 954502324. Ziyaret saatleri şu siteden öğrenilebilir: www.inspain.org

19 Muhammed Abdullah İnân, *el-Âsâru'l-Endelüsiyyeti'l-bâkiye fi İspanya ve'l-Burtugal*, Kâhire 1997, s. 65-66
20 İnân, *el-Âsâr*, s. 66

²¹ Adres ve ziyaret saati bilgileri için bkz. directoriomuseos.mcu.es

İşbîliye'nin 1248 yılında düşüşünden 1 yıl evvel Hıristiyanların eline geçmiştir. Onlar da XV. yüzyıl boyunca bu sûrlarda pekçok tadilat ve ilâveler yapmışlar fakat gene de asıl unsurlarından bazı parçalar muhâfaza edilmiştir.

İşbîliye'nin kuzeydoğusunda yer alan Karmûne kasabasında Endülüs dönemlerinden kalma sûrlar ve kapılar mevcuttur. Alcazar Maracana, Puerta de Sevilla ve Puerta de Cordoba görülmeğe değerlidir. Alcazar Maracana, Endülüslülerden kalan kasaba (Alcazaba) ve köşkün (Alcazar) üzerine Kastilya kralı I. Pedro el Cruel (1349-1369) tarafından inşâ edilmiştir. Şehrin merkez kilisesi Santa Maria da şehrin ulucâmisi üzerine yapılmıştır.²²

Sonuç

Bu alan araştırması sırasında görülmüştür ki, bugün Sevilla'da Müslümanlardan kalan mücerret izler, lisanda ve belli ölçüde güney bölgesi insanların karakterinde gözlemlenebilmektedir. Müşahhas izler ise daha çok kısmen şehir yapısı ve mimârî alandadır. Ancak, Endülüs devirlerinden kalan mimari eserlerin %95'inden fazlası bugüne ulaşmamıştır. Çünkü bir defa çoğu bakımsızlıktan yıkılmıştır. Bunda Endülüs yapılarının genellikle uzun asırlara dayanabilecek malzemededen yapılmamış olmasının da payı büyüktür.

Yıkılmayıp ayakta kalan eserlerden meselâ câmilerin çoğu ya bilinçli şekilde yıkılmış ya da kiliseye çevrilmiş, yıkılan bazılarının yerine kilise inşâ edilmiş, minareler ise çankulesi yapılmıştır. Saray, köşk ve konak gibi yapılar ise yeni Hıristiyan sahiplerince yenilenmiş, yenileme esnasında Endelüsî unsurlar kısmen ya da tamamen yok kaybolmuştur. Endülüs mahallelerine gelince, bunlar da yeni yapılarla büyüyen şehirlerin içinde nerdeyse kaybolup gitmiş, geriye onlardan dağınık bazı parçalar kalmıştır.

KAYNAKÇA

BRİGNON, J., "Murabıtlar"- "Muvahhidler"- "Merînîler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Konya 1994, V, 331-400.

ERDEM, Sargon, "Alcazar", *DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi*, II, 469-470.

HİMYERÎ, İbn Abdülmü'min (ö. 900/1495), *er-Ravzu'l-mi'târ fi haberi'l-aktâr (Sıfatü Cezîreti'l-Endelüs)*, thk. İhsan Abbâs, Beyrut 1984.

İBN ABDÜLMELİK EL-MERRÂKÜŞÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdülmelik b. Muhammed b. Saîd (ö. 703/1303), *Kitâbü'z-Zeyl ve't-Tekmile li Kitâbeyi'l-Mevsûl ve's-Sıla*, thk. Muhammed b. Şerîfe, Matbabatü Akademiyetü'l-Memleketi'l-Mağribiyye, Rabat 1984.

²² İnân, *el-Âsâr*, s. 74

- İBNÜ'L-HATÎB, Ebû Abdulâh Zü'l-vizâreteyn Lisânüddîn Muhammed b. Abdullâh b. Saîd el-Endelüsî (713-776/1313-1374), *el-İhâta fî ahbâri (târîhi) Gırnâta*, thk. M. Abdullah İnân, Mektebetü'l-Hâncî, Kâhire 1974.
- İDRÎSÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdullah el-Hammûdî eş-Şerîf (ö. 560/1165), *Nüzhetü'l-müştâk fî ihtirâkı'l-âfâk*, Beyrut 1989.
- İNÂN, Muhammed Abdullah, *el-Âsâru'l-Endelüsiyyeti'l-bâkiye fî İsbanya ve'l-Burtugal*, Kâhire 1997.
- LEVÎ-PROVENÇAL, Evariste, *el-Hadâratü'l-Arabiyye fî İsbanya*, çev.Tâhir Ahmed Mekkî, Kâhire, Dâru'l-Maârif, 1994.
- MAKKARÎ, Ebü'l-Abbâs Şihâbeddîn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed et-Tilemsânî (ö. 1041/1631), *Nefhu't-tîb min gusni'l-Endelüsi'r-ratîb ve zikri vezîrihâ Lisânüddîn İbnü'l-Hatîb*, thk. Yûsuf M. el-Bukâî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1998.
- RUGGLES, D. Fairchild, "The Alcazar of Seville and Mudejar Architecture", *Gesta*, Vol. 43, No. 2 (2004), pp. 87-98.
- ŞEYBAN, Lütfi, "İspanya Alan Araştırması", *Albaraka*, Eylül-Ekim 2011.
- UBÛDÎ, Câsim, "İşbiliye", *DİA*, XXIII, 428-429.
- VALENCİA, Rafael, "İşbiliye el-İslâmiyye: Târîhuhâ's-siyâsî ve'l-ictimâî ve's-sekâfî", trc. Meryem Abdülbâkî, *el-Hadâratü'l-Arabiyyeti'l-İslâmiyye fî'l-Endelüs*, ed. Selma el-Hadrâ' el-Ceyyûsî, Merkezu Dirasati'l-Vahdeti'l-Arabiyye, Beyrut 1999, I, 218-229.
- YETKİN, Suut Kemal, *İslam Mimarisi*, Ankara 1965.